

Robert Bloemendal

Rob de Lange

DE STEM VAN MIJN VADER

Het wonderlijke leven
van Philip Bloemendal

© 2022, Uitgeverij Koninklijke Van Gorcum BV, Postbus 43, 9400 AA Assen.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16 h Auteurswet dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet) kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

NUR 672, 688

ISBN 9789023259220

1^e druk, 2022

Ofschoon iedere poging is ondernomen volgens de auteurswet rechthebbenden van het in dit boek opgenomen illustratiemateriaal te traceren, is dit in enkele gevallen niet mogelijk gebleken. In het onderhavige geval verzoekt de uitgever rechthebbenden contact met hem op te nemen.

Uitgave: Uitgeverij Koninklijke Van Gorcum, Assen

Tekstredactie: Marita Weener

Grafische verzorging en omslag: Richard Bos

Druk: Drukkerij Van Gorcum, Meppel

INHOUD

Voorwoord	6
1. Een koosjere slager aan de Nederlandse kust	10
2. Het Kennemer	26
3. Wanneer men rouwt om het verleden...	34
4. Het begin van de oorlog	46
5. Dit is het einde	58
6. Vlucht in de nacht	68
7. Ondergedoken in Enkhuizen	76
8. De bevrijder van Haarlem	86
9. Meneer Bloemendal, begint u maar ...	96
10. Van geluid naar beeld	108
11. Nieuw leven en afscheid van het oude	116
12. Toen brak er iets	124
13. De onstuitbare opkomst van Polygoon	130
14. Kentering	140
15. Herinneringen en afscheid	148
Noten	158

VOORWOORD

Ik had het al een aantal keren eerder gevraagd, er was enige overreding voor nodig, maar nu was het dan toch zover. Mijn vader had erin toegestemd om zijn verhaal aan mij te vertellen. Mijn vader was Philip Bloemendal, die gedurende een deel van de twintigste eeuw een bekende Nederlander was, maar die de meeste mensen kenden en kennen als de stem van het Polygoonjournaal en vele andere producties die hij opluisterde met zijn nog altijd onovertroffen stemgeluid.

Als locatie had hij gekozen voor het Vijlenerbos in Zuid-Limburg, een bosgebied dat zich over een lengte van ongeveer 8 kilometer uitstrekt tussen Epen en Vaals, een prachtig landschap waar hij graag kwam. Daar zouden we gaan wandelen, hij zou vertellen en we zouden zijn verhalen met een recorder opnemen. En zo geschiedde. Ik droeg de recorder, hij hield de microfoon in zijn hand. Het was in het vroege voorjaar van 1982. We verbleven er een paar weekenden en logeerden in een plaatselijk hotelletje. Later zouden er nog andere sessies volgen, tot in 1988. Bij elkaar leverde dat 16 uren aan geluidsmateriaal op. Dit boek is daar de neerslag van.

Ik had een dubbelzinnige relatie met mijn vader. Hij was die overweldigende, dominante en perfectionistische publieke figuur die iedereen kende en die ik privé kende als mijn vader, een vader die ik bewonderde en voor wie ik ontzag had, de vader op wie ik lijk. Maar hij was ook de wat afstandelijke en afwezige man, de niet altijd even zorgzame warme huisvader die hij had kunnen en moeten zijn, de man op wiens aandacht en liefde ik vaak vergeefs wachtte en bij wie ik als bij tijden onzekere zoon smachtte naar bevestiging of een compliment.

Om deze en andere redenen, die in het vervolg hopelijk duidelijk zullen worden, is dit een gevoelige, emotionele en ook wel enigszins verwarrende onderneming. Vanwege de omvang, de emotionele context en de onzekerheid of ik in staat zou zijn om met de nodige distantie een leesbaar verhaal te schrijven dat eventueel ook voor anderen interessant zou zijn, heb ik het ruwe materiaal lange tijd op de plank laten liggen. Hier of daar zijn wel onderdelen eruit gebruikt voor bijvoorbeeld een radioprogramma of een artikel, maar veel verder kwam het niet. Totdat ik een gesprek erover had

met Rob de Lange, die ik een aantal jaren geleden heb leren kennen in het kader van ons werk in Oeganda, Oost-Afrika. We werden vrienden. Rob is een gepensioneerd sociaalwetenschapper die veel ervaring heeft met schrijven en meerdere boeken op zijn naam heeft staan. Hij is een leeftijdgenoot die als zovelen van onze generatie vanaf de lagere school is opgegroeid met Philips 'roestvrijstalen' stemgeluid, zoals Rob het noemt. Philips stem was altijd wel ergens op de achtergrond aanwezig: in het Polygoonjournaal in de Cineac met onder andere die overbekende tune van het volkslied *Ik heb u lief, mijn Nederland*, bij serieuze reportages via andere media of grappige reclamefilm-pjes. Vooral voor de generaties die dat hebben meegemaakt, is het de stem van 'herrijzend Nederland', van de wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog, de groeiende industrie, van de hoogconjunctuur en de toenemende welvaart, van de bevolkingsgroei, van het toenemende autobezit, de almaar uitdijende infrastructuur. De stem die commentaar gaf als Hare Majesteit de Koningin weer een brug of een weg had geopend, de Deltawerken in gebruik stelde of de afdeling van een ziekenhuis met de nieuwste technologie opende, als de schooljeugd met vlaggetjes in de hand haar toezong of koekhapte op haar verjaardag, als er een nationale ramp had plaatsgevonden of een belangrijk jubileum, met soms guitig commentaar bij de Huishoudbeurs of voetbalwedstrijden. Altijd werden die gebeurtenissen ingekaderd – *geframed* zouden we nu zeggen – door die stem in die kenmerkende stijl. Ook veel mensen van jongere generaties herkennen de stem, ook al kennen ze zijn naam niet. Vele zaken kregen, zo lijkt het achteraf wel, pas hun speciale betekenis als ze met die stem waren gezegd. Het was in zekere zin de stem van Nederland, gedurende die bewogen halve eeuw na 1945. Voor mij was het de stem van mijn vader. Ik noemde hem Flip.

Rob was onmiddellijk geïntrigeerd door het opgenomen materiaal dat wij samen beluisterden. Hij praatte nadrukkelijk op mij in om 'dat boek' nou toch eindelijk eens te gaan schrijven. Ik bracht mijn aarzelingen naar voren en we besloten om het samen te doen. Hij werd mijn coauteur of *ghost writer*.

Uiteraard was niet alles wat op die tapes staat bruikbaar of geschikt om op te nemen. We hebben een selectie gemaakt, waarbij we globaal een aantal criteria hebben gehanteerd. Het moest een toegespitst en coherent beeld geven van deze markante man, zijn bewogen leven en de manier waarop hij, ondanks verschrikkelijke tegenslagen, als het ware zichzelf en zijn rol in het openbare leven uitvond. Het moest een beeld schetsen van de turbulente tijd waarin hij opgroeide en volwassen werd – de aanloop naar de Tweede Wereldoorlog en die oorlog zelf. En het moest een paar thema's omvatten die niet alleen die krankzinnige en angstige tijd zouden typeren, maar onlosmakelijk daarmee verbonden ook een aantal universele menselijke thema's die

die tijd zouden overstijgen en dit relaas een diepere gelaagdheid en herkenbaarheid zouden kunnen geven voor een hedendaags publiek.

Regelmatig wordt uitgebreid en letterlijk geciteerd uit wat Philip Bloemendal tijdens de wandelingen zei. Die passages zijn gemarkeerd met grote aanhalingstekens. De lezer kan zich daarbij het kenmerkende stemgeluid en de opmerkelijke dictie voor de geest halen. Want zo sprak hij ook privé, zij het in minder perfect lopende zinnen en in een meer alledaags ritme dan we gewend zijn van zijn professionele werk.

Af en toe ben ik zelf direct aan het woord in de tekst. Dat wordt duidelijk doordat ze in een afwijkende kleur en in de ik-vorm zijn geschreven.

Op meerdere plaatsen in de tekst zijn QR-codes afgedrukt. Deze kunnen worden uitgelezen met de QR-reader van bijvoorbeeld een smartphone of een tablet. Deze codes zijn via het internet gelinkt aan beelden en geluidsopnames in het archief van het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid. Ze ondersteunen en illustreren de gedrukte tekst of vullen die aan.

Tot slot wil ik graag enkele mensen bedanken.

Allereerst mijn vriend Rob, die veel tijd besteedde aan het beluisteren van de geluidsbanden en het schrijven en herschrijven van de tekst.

Dank ook aan Bas Agterberg, conservator van het Nederlands Instituut voor Beeld & Geluid in Hilversum, en de onder zijn supervisie werkende stagiair Daan Martens. Bas steunde ons enthousiast, adviseerde ons en gaf ons toegang tot het rijke archief van het Instituut. Daan nam ons het tijdrovende monnikenwerk uit handen door de door ons verlangde fragmenten in het archief op te sporen en overzichtelijk te inventariseren. Dit leverde de input voor de QR-codes in het boek.

Dank ten slotte aan Sonja Geurts van Uitgeverij Koninklijke Van Gorcum, die meteen na het lezen van het manuscript enthousiast reageerde en besloot het boek uit te geven.

Als laatste – maar niet als minste – dank ik mijn vrouw Krista Zumpolle, die mij gedurende het gehele proces steunde en ondanks de onvermijdelijke ups en downs positief bleef over de realisatie van het boek.

Robert Bloemendal, Almere, mei 2022

1. EEN KOOSJERE SLAGER AAN DE NEDERLANDSE KUST

“ Heel Limburg heeft de vlag uitgestoken voor het bezoek van Koningin Juliana en Prins Bernhard. Maar daarbij heeft de provincie het niet gelaten. Alle straten en pleinen zijn kostbaar versierd, niet in het minst in de hoofdstad Maastricht. ”

De enigszins metalige stem galmt door de bioscoopzaal, terwijl het publiek gefascineerd staart naar het grote doek waarop de bewegende beelden bij dit verhaal worden vertoond: koninklijk bezoek aan Limburg in april 1950. De stem vervolgt in hypnotiserende cadans:

“ Aan de grens van de gemeente Maastricht wachten vele autoriteiten, onder wie de burgemeester Baron Michiels van Kessenich, om het koninklijk paar een eerste welkom toe te roepen. Kinderen gekleed in kleurige jurkjes bieden Hare Majesteit bloemen aan. ”

De commentaarstem is van Philip Bloemendal, de man met de onberispelijke dictie en de opmerkelijk dynamische ritmiek die hij in zijn zinnen legt. In korte tijd zal hij de beroemdste stem van Nederland worden, ook al blijft hij als persoon voor het grote publiek grotendeels een onbekende. Veel ouderen zijn met die vertrouwde en vertrouwenwekkende stem op de achtergrond opgegroeid, veel hedendaagse jongeren kennen hem niet ... totdat je uitlegt wie hij was en hem probeert na te doen of, beter nog, een geluidsfragment van hem laat horen: Ooohh, díe! Ja, die kennen ze wel. Hoe heet die man, zei je? Philip Bloemendal?

Soms wordt in reclames die een nostalgische snaar willen raken die manier van spreken geïmiteerd. Op de radio is meer dan eens een competitie georganiseerd: wie is het beste in staat om de stem van Philip Bloemendal met zijn kenmerkende intonatie na te doen? Creatieve kandidaten experimenteerden met microfooninstellingen. Een van de finalisten bereikte een verassend resultaat door in een bekertje te spreken. Niet onverdienlijk, maar niemand komt zodanig in de buurt dat we niet onmiddellijk het verschil horen. De stem en de spreekwijze handhaven zich – nog altijd – op eenzame hoogte.

Maar wie was dat eigenlijk, deze Philip Bloemendal, dit fenomeen, wiens stem nog altijd echoot in de hoofden van duizenden Nederlanders? Met deze vraag beginnen we onze reis door zijn leven.

Ik heb mijn vader zover gekregen dat hij, na enige aarzeling, toestemt om zijn levensverhaal aan mij te vertellen. De vorm die wij daarbij zijn overeengekomen, is een wandeling – met opnameapparatuur – door het door Philip zo geliefde Vijlenerbos in Zuid-Limburg. De eerste wandeling vindt plaats in 1982. Philip is dan 63 jaar oud, ik ben 35. We nemen onze intrek in een hotelletje in Vaals. Er volgen meerdere wandelingen, de laatste in 1984.

We beginnen bij de eerste wandeling.

Na een stevig ontbijt in de knusse eetzaal verlaten we ons hotel en rijden naar de parkeerplaats waar de wandeling zal beginnen. Het is mooi weer. Een vriendelijk voorjaarszonnetje verwarmt de frisse ochtend. De apparatuur is getest en gereed. Zoals gewoonlijk wordt wat dat betreft weinig aan het toeval overgelaten.

Het verhaal dat hij wil vertellen, lijkt in Philips geheugen gebeiteld. Precies en systematisch als hij is, begint hij bij het allereerste begin.

Halverwege het turbulente, memorabele jaar 1918 wordt op 25 juni Philippus Bloemendal geboren in Scheveningen. 1918 markeert niet alleen het einde van de verschrikkelijke Eerste Wereldoorlog, het is – hoe toevallig – ook het jaar waarin de radio als publiek medium in Amerika het levenslicht ziet. De Amerikaan Edwin Howard Armstrong ontwerpt de eerste bruikbare radio-ontvanger. Philip en de radio zijn precies even oud.

Hij is het eerste kind van Louis Bloemendal en Rebecka Zilverberg. De jonge vader, Louis, is dan 26 jaar oud; zijn vrouw Rebecka is zeven jaar ouder. Beiden zijn afkomstig uit het orthodox-Joodse milieu. Louis is geboren in Groningen, waar al sinds de zestiende eeuw een grote Joodse gemeenschap bestond; Rebecka in Coevorden. Ze leerden elkaar kennen in Coevorden,

waar zij onderwijzeres was. Louis kwam er als slagersknecht in de leer bij een Joodse slager – in ‘de *mediene*’, zoals Philip het noemt, het Jiddische woord voor regio’s buiten de Randstad.

Rebecka’s vader had een manufacturenzaak in Coevorden. Louis’ vader, die ook Philippus heette, vertrok uit Groningen en begon een Joodse slagerij in Den Haag, in de Sint Jacobstraat. De Sint Jacobstraat lag in het hart van de oude Jodenbuurt. De wereldberoemde zeventiende-eeuwse filosoof Baruch de Spinoza woonde enige jaren in die buurt. Hij ligt begraven in de Nieuwe Kerk, die grenst aan de Sint Jacobstraat. In een christelijke kerk (!), omdat hij verbannen was uit de orthodoxe Joodse gemeenschap. Hij vond wonderen in strijd met de rede en de wetten van de natuur. Niet de goddelijke openbaring, maar de rede en het menselijke verstand zijn leidraad in het leven, vond Spinoza. De rabbijnen zagen hierin een ondermijning van hun gezag en deden hem in de ban.

Het moet een tamelijk ingrijpende migratie zijn geweest, vanuit het oosten van het land naar het ‘verre westen’. Waarom deden ze dat? Mulder-Boers beschrijft niet alleen hoe Coevorden als grensplaats al eeuwenlang een levendige en welvarende stad was, maar ook dat er al zeker sinds de achttiende eeuw relatief veel Joden woonden, veelal vluchtelingen uit het oosten.¹ De Eerste Wereldoorlog en de crisis van 1929 leidden tot een ongekende recessie en veel mensen uit die regio trokken naar de grote steden in het westen, onder andere naar Den Haag, dat al eeuwen een relatief omvangrijke en levendige Joodse gemeenschap kende. Of Philip kennis heeft genomen van het werk van Spinoza is niet bekend, maar het zou hem aangesproken hebben, zoveel is zeker.

Na zijn opleiding in Coevorden volgt Louis zijn vader naar het westen van het land en krijgt hij zijn eigen koosjere slagerij in Scheveningen, in de Maaswijkstraat 23. Het is een soort dependance van de slagerij van zijn vader.

‘Onze’ Philip Bloemendal is dus genoemd naar zijn grootvader Philippus, van wie hij het eerste kleinkind was. Zijn moeder is niet erg gecharmeerd van die naam. Ze had hem liever Felix genoemd. Maar het wordt Philippus, roepnaam Philip of kortweg Flip voor intimi. Het verhaal erachter is dat Louis, op weg naar de burgerlijke stand om zijn zoon aan te geven, zijn vader, de kersverse en trotse opa Philip, tegen het lijf loopt die hem toeroept: “Je noemt hem toch wel Philippus?!” Louis zwicht en geeft die naam op bij de burgerlijke stand.

Ze wonen nu dus in Scheveningen. Ook daar leeft een relatief grote Joodse gemeenschap. Die is enorm gegroeid in de jaren ‘30, doordat veel Duitse en Oostenrijkse Joden zich hier vestigden, op de vlucht voor het naziregime, maar ook Midden- en Oost-Europese Joden die gevlucht waren voor

pogroms. Joosje Lakmaker, die de geschiedenis beschrijft van haar Joodse grootvader en zich uitgebreid heeft verdiept in de recente geschiedenis van de Joden in Nederland, met name in het westen van het land, vertelt dat juist Scheveningen vanouds de badplaats voor Joodse gezinnen uit Antwerpen was. Daar kwamen nu dus deze nieuwe migrantengroepen bij die Jiddisch spraken. Ze waren veelal orthodox, in het zwart gekleed, de vrouwen het hoofd bedekt, de mannen met zwarte hoeden en lange baarden. Het ontlokt aan Lakmaker de typering ‘het zwarte religieuze Scheveningen’. Ze beschrijft hoe haar Joodse grootouders, die er tijdelijk vanuit het meer vrijzinnige Bussum waren neergestreken, snel weer vertrokken uit ‘deze middeleeuwse gemeenschap’.²

De vestiging van een koosjere slagerij daar en in die tijd was in elk geval zakelijk geen verkeerd besluit. Ook Philip herinnert zich vanaf zijn vroege kindertijd de vele Duitse en Russische Joodse vluchtelingen. Hij was een knap kereltje, met goudblond haar en heldere blauwe ogen. Zo kon het weleens gebeuren dat iemand de kleine Philip in de kinderwagen aanschouwde en riep: “Was ein schöner Bube!” Dat leidde ertoe dat hij de bijnaam *Boebi* kreeg, een bijnaam die zijn moeder de gelegenheid gaf de naam Philip, waar ze dus niet zo dol op was, te omzeilen. Boebi werd de bijnaam die hij voor sommige intimi zijn leven lang zou behouden.

Tijdens de wandeling draag ik de bandrecorder. Het is er zo een met drukknoppen, waarvan er een rood is, voor opnames. Philip draagt de microfoon. In het begin heeft hij wat moeite zijn draai te vinden. Maar hij is optimistisch en zegt: “We komen er wel uit.” Wat al direct opvalt tijdens het wandelen is Philips scherpe geheugen. Tot in kleine details, inclusief namen van personen en straten, vertelt hij zijn vroegste herinneringen. Het zijn veelal dingen die ik niet eerder heb gehoord maar wel indruk op me maken. Hij vertelt hoe er in het doodlopende deel van de Scheveningse vissershaven vaak houten palen dreven.

“Ik heb daar, hoewel ik niet kon zwemmen – en je weet: ik heb sindsdien veel medailles gewonnen bij de Olympische Spelen, bij het zwemmen over de 100 en 200 meter – over die gladde palen gelopen totdat mijn vader me eraf haalde.”

Dat van die zwemmedailles wordt verteld met een vette knipoog, kenmerkend voor zijn gevoel voor humor. Hij kon niet zwemmen.

Oud
Scheveningen